

4. Селецький М. «...У вічнім протистоянні... минало життя» Олеся Гончара / Микола Селецький // Рідний край. – 2012. – № 2 (27). – С. 47–52.

Valeria Chernak

MORPHOLOGICAL AND SYNTACTIC PECULIARITIES OF THE NOVEL ARCHITECTURE «MODRY KAMEN» BY OLES HONCHAR AS A MEANS OF DEPICTING OF THE MAIN CHARACTERS

The article highlights the correlation between the morphological and syntactic peculiarities of constructing the text of the short story «Modry Kamen» by Oles Honchar with the author's desire to convey the inner experiences of the main characters in the most natural form. The narrative is led from the first person, short dialogues, a limited number of means of syntactic figures of speech brighten the images of the main characters. Characters communicate to a greater extent through internal dialogues; the author transfers the exchange of their thoughts from the speech level to the higher one – the spiritual. The protagonists communicate with each other, even less than the other ones. In author's small volume, there are quite a few symbols that clearly characterize the characters: the way in which they communicate the number of lexemes

and their form, sentence length, and the presence of complicated structures in them. Despite the fact that the work is not overburdened by the means of syntactic expression of speech (tropes), the author focuses on the reader's attention and several symbols that he carries through the entire masterpiece. The basis for the plot of the work, «Modry Kamen» was the love story of Oles Honchar himself to the Slovak girl Juliana, which was born during the Second World War. There are those sincere feelings and the reality of events that the author experienced himself which helped him sensually, with notes of personal pain, portray the tragedy of the fate of the young and elderly people, broken by the cruelty of the war. The author generalizes their images, indirectly, through the experiences of the characters, hinting that no war and victory in it are worth the death invade people in their happy lives. But, even death had not interfered the high and worthy love of a young couple. The author resurrected the main heroine, communicating via her phrases the emotional call for loyalty to her inner «self». In general, the work has become a revelation of human immortality and their feelings.

Key words: «Modry Kamen», Oles Honchar, morphological units' specifics, syntactic units' specifics.

Надійшла до редакції 12.03.2018 р.

УДК 81'367.52

Лариса Азарова

ВСТАВНІ ТА ВСТАВЛЕНІ КОНСТРУКЦІЇ В ІСТОРИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено дослідженню вставних і вставлених конструкцій в історичному дискурсі. Розглянуто принцип диференціації вставних і вставлених одиниць у сучасному мовознавстві. Проаналізовано наукові праці, присвячені вставним і вставленим елементам.

Ключові слова: вставні та вставлені конструкції, вставленість, вставність, історичний дискурс, синтаксична категорія.

Сучасна лінгвістика займається безпосереднім висвітленням синтаксичних явищ, які відповідають нормам літературного вжитку на межі ХХ–ХХІ століть. Проблеми синтаксису постійно перебувають у центрі уваги мовознавців, оскільки це вчення про внутрішню і зовнішню граматичну структуру речення. До таких актуальних проблем належить і питання про вставні та вставлені конструкції – особливі синтаксичні одиниці, які є сукупністю виразно індивідуалізованих і достатньо типових засобів мовного виразу думки, почувань. Незважаючи на те, що вставні та вставлені конструкції неодноразово розглядалися в мовознавчій літературі, деякі аспекти цього мовного явища на сьо-

© Л. Азарова, 2018

годні ще потребують додаткового дослідження, оскільки й досі немає однастайності щодо їхньої інтерпретації. Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю вивчення цих одиниць в історичному дискурсі.

Метою статті є дослідити вставні та вставлені конструкції в історичному аспекті, проаналізувати наукові праці, присвячені цій проблемі. Зважаючи на мету дослідження, визначено ряд завдань:

- 1) розглянути історію вивчення речень зі вставними і вставленими конструкціями;
- 2) з'ясувати, яким чином класифікуються вставні та вставлені одиниці в сучасному мовознавстві;
- 3) дослідити принцип розмежування вставних і вставлених конструкцій.

Тривалий час питання про вставні та вставлені конструкції окремо не розглядалося, оскільки вони не мали чіткого розмежування і перебували в статусі ускладнювальних компонентів структури простого речення. Їхнє відокремлення відбулося тільки в кінці 50-х – на початку 60-х років ХХ століття.

Мовознавці О. Гвоздєв, Є. Галкіна-Федорук, І. Бабакова, А. Анікін, М. Карпенко, А. Шапіро, М. Каранська, Л. Кадомцева, К. Шульжук, П. Дудик, А. Загнітко, З. Олійник, М. Плющ та ін. у своїх дослідженнях розглянули питання функціонування вставних і вставлених конструкцій у реченні, розмежування цих одиниць; проаналізували категорію вставності та вставленості, семантику, синтаксичну будову, співвідношення і зв'язок з основним складом речення, але єдиної думки в розумінні цього синтаксичного явища поки ще не досягнуто, оскільки досить часто його тлумачать неоднозначно.

Явище вставності, поширене в багатьох мовах світу, з більшою чи меншою активністю вживане в усіх стилях мови, в обох її формах – в усній та писемній. Науково-лінгвістичне вивчення вставності більш-менш системно розпочалося в русистичі із 20-х років XIX ст. Його започаткував М. Греч, уперше ввівши до наукового обігу термін «вставні слова». На думку вченого, це слова, які перебувають «поза реченням» – на тій підставі, що зі справжніми членами речення вони не поєднані жодним із різновидів підрядного зв'язку – ні узгодженням, ні керуванням, ні приляганням; не відповідають на жодне з питань, які звичайно ставляться до членів речення [6, с. 234].

У вітчизняній лінгвістичній літературі досі немає одностайності в міркуваннях учених щодо граматичної сутності вставних одиниць. Ще й дотепер існують різні погляди на природу аналізованого явища: морфологічний і синтаксичний. Прихильниками першої точки зору були О. Востоков, В. Богородицький та ін. Зокрема, за переконанням О. Востокова, вставні слова генетично, своїм походженням зумовлені послабленням семантики прислівника, дієслова, числівника і розвитком у деяких словах названих частин мови своєрідного модального значення у висловлюванні мовцем думці: значення впевненості чи невпевненості мовця в комусь, у чомусь і под.

Інший погляд – синтаксичний, започаткований Ф. Буслаєвим, подальше обґрунтування і поглиблення знайшов у дослідженнях О. Потєбні, Д. Овсяннико-Куликовського, О. Пешковського та ін. На думку Ф. Буслаєва, вставні слова в сучасній мові – результат скорочення, стягнення або встановлення в реченнях певних різновидів колишніх речень або їхніх частин. Уставлення речень відбувається на основі підрядності, тобто замість складно-підрядного речення утворюється просте зі вставним словом. Зважаючи на це, мовознавець послуговувався терміном «вставлені речення», бо визначав їх генетично – за походженням. Тобто генетично вставне слово, походзячи з колишнього речення, можна вважати колишнім вставним реченням, яке вживається без усякого видимого граматичного зв'язку з тією частиною речення, яка утворена із членів речення чи навіть одного члена речення [8, с. 236]. За переконанням ученого, таке походження мають вставні слова і навіть сполучення слів типу *ведь, знать, де, дескать, пускай, должно быть* і под. [3, с. 285]. Заслуга вченого незаперечна: він уперше звернув увагу на структуру вставних одиниць, увівши до синтаксичного вжитку термін «вставні речення». Варто зауважити, що ідея Ф. Буслаєва про те, що вставні конструкції утворилися із

самостійних речень, вплинула на багатьох учених, які в різний спосіб поглиблювали й уточнювали її. Так, О. Потєбня у своїй праці «Из записок по русской грамматике» [20, с. 395] обґрунтував погляд на вставні слова як редуковані речення і пояснив етимологію ряду вставних слів.

О. Шахматов стверджував, що вставні слова – це вставлений у речення своєрідний елемент, тобто редуковане за змістом колишнє речення [30, с. 266]. Заслуговує на увагу той факт, що вчений, на відміну від своїх попередників, акцентує не лише на значенні вставних слів, а й на їхній синтаксичній характеристиці. Таким чином, О. Шахматов виокремлює два типи вставних слів: 1) що беруть свій початок з односкладних речень – означено-особових, безособових, інфінітивних, прислівникових, підметових; 2) що беруть свій початок із двоскладних речень – узгоджених чи не узгоджених [30, с. 266].

У роботі Л. Булаховського висловлюється думка про те, що «основна маса вставних слів формується з уламків вставних речень» [13, с. 131].

Суперечливими у своїй основі є погляди Д. Овсяннико-Куликовського, який у дослідженні вставних одиниць поєднав і морфологічний, і синтаксичний плани аналізу, вирізнивши такі одиниці: а) вставні слова; б) вставні вирази; в) вставні прислівники та інші обставинні вислови. На жаль, у його працях не знаходимо пояснення, чому *само собой* – вставне слово, *одним словом* – вставний прислівник [16, с. 293]. Подальше вивчення цієї теми знаходимо в працях О. Пешковського, який запровадив назви – *вставні слова і сполучення слів*. Вставні слова вчений диференціює за значенням на три розряди: 1) зі значенням ставлення мовця до тієї чи тієї думки; 2) зі значенням адресата висловлювання; 3) зі значенням відношення до попередньої чи наступної події [18, с. 372].

Терміни *вставні слова (сполучення слів, словосполучення і речення)* остаточно усталилися в русистичі та українистичі з 1954 року, коли вийшла друком і окремою книгою друга частина синтаксису «Грамматики русского языка», у якій вставні слова розглядаються як такі, що синтаксично не пов'язані з реченням і виражають ставлення мовця до висловленого. Вони характеризуються з морфологічного і семантичного боків. За значенням вставні слова поділяються на вісім груп. В «Грамматике...» йдеться не тільки про вставні слова і сполучення слів, а й про вставні речення. До того ж чіткої межі між вставними словами і реченнями немає.

Цікавими є міркування вчених щодо синтаксичного статусу вставних одиниць. У зв'язку з тим, що вставні слова і сполучення не пов'язуються зв'язком узгодження, керування чи прилягання, їх здавна називали граматично не зв'язаними з реченням. Стосовно такого тлумачення вставних слів певні застереження зробив М. Шанський. Учений зазначає, що, перебуваючи в реченні, вставні конструкції являють собою такий же обов'язковий його компонент, як найзвичайніший член речення [28, с. 124]. Однак окремі мовознавці схильні розглядати вставні слова як члени речення. Наприклад, І. Мещанинов одним із перших серед лінгвістів назвав вставні слова вставним відокремленим членом суб'єктивного ставлення [15, с. 186].

Дехто з учених пішов ще далі. Так, О. Руднев доводить, що вставні слова – члени речення, бо вони пов'язуються з реченням особливим зв'язком – співвідносним [22, с. 123]. Є. Кротевич у своїй праці «О связях слов» називає зв'язок вставних слів із реченням уключенням, а вставні слова – супутніми членами речення.

Однак з усталенням понять про структурну схему чи модель речення з'ясувалося, що вставні слова не входять до складу цих одиниць. В «Русской грамматике» (1980) підкреслюється, що вставні слова формально і функціонально ізольовані, а синтаксичні зв'язки з будь-яким членом речення у вставних конструкціях відсутні. Вставні слова в цій праці відмежовуються від поняття поширювачів речення і розглядаються як особливі лексико-синтаксичні засоби вираження суб'єктивної модальності. Г. Золотова зазначає, що вставні слова становлять лише ускладнення моделі речення, не входячи до її модифікації.

Зрештою, мало хто з російських та українських синтаксистів залишав поза своєю увагою проблему вставності. Різний за обсягом аналіз вставних частин речення подається (починаючи загалом із 60–70-х років) в усіх вишівських підручниках і посібниках, а також у статтях, серед них і методичних. Проте ще й дотепер у широких вимірах це явище не досліджувалося. Загальнотеоретичний огляд вставних одиниць знаходимо в праці «Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання» (1994) [24]. Її автори І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська під вставними компонентами розуміють «такі форми, які вводяться в речення на семантико-комунікативному рівні для вираження ставлення до повідомленого з погляду його ймовірності чи неймовірності, емоційної оцінки, ступеня звичайності, способу оформлення думок, активізації співрозмовника тощо» [24, с. 380]. Досить детально вставні конструкції розглядає П. Дудик у своїй праці «Просте ускладнене речення» [9, с. 182–243].

Більшість учених-лінгвістів, які цікавилися проблемою вставності, спрямовували увагу на пошуки формальних ознак зв'язку вставних одиниць із реченням. Так, у спеціальному дослідженні А. Анікіна висловлюється думка про те, що «вставні слова вплітаються в тканину речення і є одним з його компонентів, оскільки вживаються вони для найбільш повного вираження того чи того змісту, який автор укладає в речення», а «зв'язок вставних слів із реченням здійснюється інтонаційно» [1, с. 22]. Про інтонаційний зв'язок вставних одиниць із реченням говорить також І. Бабакова [2, с. 31].

Н. Плющ у своїй монографії, присвяченій дослідженню інтонаційної організації вставних конструкцій, пояснює давню традицію, за якою вставні одиниці залишалися поза реченням, що спричинялося «недостатньою дослідженістю мовної інтонації, зокрема її синтаксичної функції» [19, с. 12]. Автор доводить інтонаційно-синтаксичний зв'язок вставних конструкцій із реченням за інтонаційними ознаками. «Оскільки вставні слова надають значенню основного речення додаткового відгінку, це означає, що вони за змістом пов'язуються з ним» [24, с. 378]. Про цей зв'язок свідчить сам факт розташування вставних слів у межах того чи

того речення, а також інтонаційне об'єднання порівняно з усім текстом. Отже, вставні слова лише з формально-граматичного погляду ізольовані від речення; з комунікативного погляду вони пояснюють основне речення загалом.

Тож історія вивчення вставних одиниць засвідчує складність самого питання, а також необхідність багатоспектного підходу до кваліфікації і класифікації цього лінгвістичного явища. У статті під *вставними словами, сполученнями й реченнями* ми розуміємо такі форми, які вводяться в речення на семантико-комунікативному рівні для вираження ставлення мовця до повідомлюваного з погляду його ймовірності чи неймовірності, способу оформлення думок, активізації співрозмовника тощо.

На відміну від вставних, вставлені одиниці не вивчалися впродовж тривалого періоду. Вони перебували у статусі ускладнювальних компонентів структури простого речення (О. Руднев, О. Гвоздев та ін.). Відокремлення одного від іншого відбулося в кінці 50-х – на початку 60-х років ХХ століття. Поодинокі фрагментарні зауваження щодо вставлених конструкцій знаходимо у працях М. Ломоносова, Н. Греча, О. Востокова, І. Давидова, П. Перевлесського, О. Пешковського. Але ні М. Ломоносов, ні Н. Греч, ні О. Востоков не виділяють вставлені конструкції зі складу вставних. Тільки із другої половини ХІХ століття в синтаксичній науці склалася інша концепція вставності, згідно з якою термін *вставні слова* закріпився за граматично відокремленими виразами суб'єктивного ставлення до висловлюваного, а *вставлені речення* – за реченнями, вставленими в інше, але не зв'язаними з ним граматично [27, с. 160–161]. Вставлені компоненти були об'єктом дослідження в працях багатьох мовознавців (із-поміж них Б. Кулик, М. Плющ, П. Дудик, А. Загнітко, К. Шульжук, А. Мамалига, В. Грицина, С. Байдусь, І. Житар та ін.). Уперше на «вставлені із сусіднього речення слова» звернув увагу О. Шахматов [30, с. 273]. Безперечна заслуга вченого в тому, що він уперше запровадив до лінгвістичного вжитку термін «*вставлені речення*». Розглядаючи їхню найвизначальнішу сутність, О. Шахматов говорить про те, що «в складі речення можуть опинитися слова, які знаходять для себе місце в попередньому або в наступному реченні, між тим, як у цьому реченні вони можуть виявитися зайвими або такими, які не виправдовуються змістом речення: ...Здраствуйте, молодые люди (Гости встают и кланяются)...» [30, с. 364].

Пізніше це питання було докладно розроблене в академічній граматиці російської мови за редакцією В. Виноградова [5, с. 167–176]. У цьому виданні вміщено підрозділ «Вставные предложения, слова и сочетания слов», у якому вже досить системно й об'ємно, з академічною вмотивованістю знайшли свою характеристику основні структурні й функціональні вияви вставленості, визначено основний зміст цього поняття, широко проілюстровано й прокоментовано досить численні вияви вставлених конструкцій. Уперше чітко намітив два типи вставних речень, які відрізняються за своєю функцією, І. Давидов і, таким чином, зробив перший крок до розмежування вставних і вставлених одиниць. П. Перевлес-

ський продовжує думку І. Давидова, близько підходячи до сучасного розуміння категорії вставлення і використовуючи при цьому термін *вставлені речення*, який уперше був введений Є. Філомафітським [27, с. 162]. О. Пешковський теж не ототожнює вставні і вставлені елементи [4, с. 219]. У працях лінгвістів XIX – початку XX століття вставлені конструкції не виділяються з категорії вставних. На необхідність їх розмежування вказав А. Шапіро. У своїй рецензії на працю С. Абакумова «Методика пунктуації» він писав, що вставлені слова виконують особливу функцію – функцію додаткового зауваження, яким раніше не передбачалося доповнювати речення [29, с. 63].

О. Гвоздев, С. Галкіна-Федорук, І. Бабакова, А. Анікін, М. Карпенко, В. Тихомиров та ін. не тільки звернули увагу на існування вставлених конструкцій, а й указали на необхідність розмежування вставних і вставлених одиниць, висловили ряд цікавих думок із цього приводу.

Проблемою розмежування вставних і вставлених конструкцій займався також Є. Седун. Він проаналізував призначення цих одиниць, їхню функцію і дійшов висновку, що «„вставні“ і „вставлені“ речення не можуть бути принципово розмежовані ні за конструктивно-синтаксичним, ні за інтонаційним оформленням» [23, с. 187]. Є. Седун вважає, що розмежування між ними можливе лише до певної міри, і не виключає об'єднання цих понять у синтаксичній категорії більш широкого обсягу.

На необхідність розмежування вставних і вставлених конструкцій звертає увагу В. Тихомиров. Дослідивши місце розташування вставлень у структурі речення, він дійшов висновку, що «вставлені конструкції можуть знаходитися в середині або в кінці основного речення, займати постпозицію або становлячи абзац; але вони не можуть знаходитися на початку речення» [26, с. 102]. М. Карпенко вважає, що вставлені конструкції близькі до відокремлених членів речення [11, с. 70]. На думку А. Прияткіної, функціонально-семантичний зв'язок існує і між вставленням та ускладненням [21, с. 162]. Не зважаючи на це, О. Руднев фактично не визнавав категорії вставленості. Він уважав, що функції, виділеної А. Шапіро, недостатньо для того, щоб уважати вставлені слова, сполучення слів і речення особливими синтаксичними категоріями, оскільки, на думку О. Рудневої, ці одиниці «не мають відмінних від вставних слів смислових функцій і особливого оформлення» [22, с. 139].

В українському мовознавстві натяки на особливий вид «втручених речень» містяться ще в праці О. Огоновського [17, с. 173]. Проте остаточно поняття про вставлені одиниці запроваджене в працях Б. Кулика, Л. Кадомцевої та ін. Л. Кадомцева визначає вставлені, як і вставні одиниці, синтаксично ізольованими частинами речення. Дослідниця стисло, проте окремо розглядає «вставлені речення», у ролі яких можуть виступати речення будь-якої синтаксичної будови. Думки про те, що вставлена частина не піддається класифікації за змістом, дотримується й М. Каранська.

Досить ґрунтовно розглядає вставлені одиниці у своїй праці Б. Кулик. Вставленими він називає такі слова, сполучення слів і речення, які «виражають такі додаткові

повідомлення чи побіжні асоціативні зауваження, які поповнюють, уточнюють, розвивають зміст висловлення, вказуючи на якісь деталі чи нові факти, що не були передбачені в перший момент формування думки» [12, с. 180].

Дослідження вставних і вставлених конструкцій поновилося і було продовжене в 70–80-х роках XX століття. Інтерес до категорії вставлення пояснюється тим, що змінилися склад вставлених конструкцій, прийоми їх введення в речення, форми ускладнення тексту, текстова мотивація в цілому [27, с. 163]. На думку мовознавця А. Загнітка, зацікавленість категорією вставлення зумовлена й особливістю змін у реченнєвій структурі, цілісність якої порушують компоненти-ускладнювачі, до яких традиційно належать вставлені слова, словосполучення і речення. Слушно зауважує дослідник, що розвиток в українській мовній практиці вставлених конструкцій і збільшення їх питомої ваги є характерною особливістю сучасного простого ускладненого речення [10, с. 130–131]. Рівні текстового виокремлення вставних і вставлених конструкцій на матеріалі газет досліджував мовознавець А. Мамалига [14, с. 241].

Заслуговує на увагу думка О. Прияткіної щодо функцій вставлених одиниць. Вона вважає, що до визначення функції вставлення можна йти двома шляхами: від структури речення й від структури висловлювання: «З погляду структури речення, вставлення – це такий компонент, який не включений у позиційну і синтагматичну структуру речення, тобто він не відповідає ознаці члена речення, граматично так чи так пов'язаного з іншими членами, його не можна визначити ні як сурядний, ні як підрядний. З погляду висловлювання, вставлення – це його факультативна частина. Вона має цінність, але як додаткова інформація, відсутність якої не може вплинути ні на зміст, ні на структуру висловлювання» [21, с. 159].

Ми поділяємо думку вченого П. Дудика, який стверджує, що «вставленість порівняно зі вставністю, у багатьох випадках своєрідне. Це стає очевидним навіть з окремих прикладів речень зі вставленою одиницею». Він чітко розмежовує ці дві синтаксичні категорії, зауважуючи, що «вставними словами, сполученнями слів і вставними реченнями виражається найрізніше ставлення мовця до висловлюваної ним же думки», а вставлені одиниці «виражають такі повідомлення, пояснення, зауваження, якими доповнюється зміст речення, весь його членореченнєвий склад...» [9, с. 185].

Отже, за допомогою вставних та вставлених елементів певний автор указує на свою позицію в тексті, виступає як об'єкт, що висвітлює думки інших учених, коментує їх, оцінює, доводить або спростовує. Вставлені конструкції пов'язані з «комунікативно-прагматичними інтенціями мовця підтвердити, уточнити висловлене доповненням його власних оцінок, зіставлень, спостережень, що виникають у процесі акту висловлення» [7, с. 257]. Тобто вставлені компоненти репрезентують складний процес формування думки і сприяють адекватній реалізації намірів автора.

На сьогодні дослідження, що стосуються вставних і вставлених конструкцій, не розв'язують повністю про-

блему їх вивчення в сучасному мовознавстві. Поняття «вставні та вставлені одиниці» являють собою реалізацію плану висловлення, пов'язаного зі специфікою не лише певного стилю, а й певного автора. Тобто вставлені компоненти репрезентують складний процес формування думки і сприяють реалізації намірів автора, а саме: містять інформацію, яка деталізує, надає оцінного значення. Саме тому вивчення цих конструкцій у лінгвістиці і в подальшому залишатиметься актуальним питанням у сучасному синтаксисі. Зокрема, варто буде приділити увагу причинним активному використанню вставних і вставлених конструкцій, зумовлених стилістичними, комунікативними потребами побудови наукових текстів.

Література

1. Аникин А. И. Основные грамматические свойства вводных слов и словосочетаний / А. И. Аникин // Русский язык в школе. – 1956. – № 4. – С. 22–27.
2. Бабакова И. А. Явление вводности в русском литературном языке / И. А. Бабакова. – Харьков, 1955.
3. Буслаев О. И. Историческая грамматика русского языка / О. И. Буслаев. – М.: Учпедгиз, 1959.
4. Висоцький А. В. З історії вивчення вставних і вставлених частин речення / А. В. Висоцький // Система і структура східнослов'янських мов. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1998. – С. 218–223.
5. Грамматика русского языка: Синтаксис. – М., 1954. – Т. 2. – Ч. 1, 2.
6. Греч Н. И. Практическая грамматика русского языка / Н. И. Греч. – СПб., 1827.
7. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці: Рута, 1999. – 336 с.
8. Бучко М. Г. Опрацювання теми «Вставні слова і речення в школі робітничої молоді» / О. Л. Дика // Українська мова та література в школі. – 1969. – № 2.
9. Дудик П. С. Просте ускладнене речення / П. С. Дудик. – Вінниця, 2002. – 335 с.
10. Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект / А. П. Загнітко. – Донецьк, 2009. – 137 с.
11. Карпенко М. А. К вопросу о вводных и вставных словах и конструкциях в современном русском языке / М. А. Карпенко // Вісник Київ. ун-ту. Серія філології та журналістики. – К., 1962. – № 5. – Вип. 1. – С. 68–74.
12. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Ч. 2. Синтаксис / Б. М. Кулик. – К.: Рад. шк., 1961.
13. Курс сучасної української мови / за ред. А. А. Булаховського. – К., 1951. – Т. 2. Синтаксис.
14. Мамалига А. Рівні текстового виокремлення вставних і вставлених конструкцій (на матеріалі газет) / А. Мамалига // Вісник Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Серія: Журналістика. – К., 1997. – Вип. 4. – С. 239–248.
15. Мещанинов И. И. Члены предложения и части речи / И. И. Мещанинов. – Л.: Наука. – 1978. – 387 с.
16. Овсяннико-Куликовский Д. Н. Синтаксис русского языка / Д. Н. Овсяннико-Куликовский. – СПб., 1912.
17. Огоновський О. Грамматика русского языка / О. Огоновський. – Львів, 1889.
18. Пешковский О. М. Русский синтаксис в научном освещении / О. М. Пешковский. – М., 1956.
19. Плющ Н. П. Интонация вставности в украинській мові / Н. П. Плющ. – К., 1976. – 131 с.
20. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике: в 4 т. / А. А. Потебня. – М.: Учпедгиз, 1958. – Т. 3. – 551 с.
21. Прияткина А. Ф. Русский язык: Синтаксис осложненного предложения / А. Ф. Прияткина. – М.: Высш. шк., 1990. – 176 с.
22. Руднев А. Г. Синтаксис осложнённого предложения / А. Г. Руднев. – М.: Учпедгиз, 1959.
23. Седун Е. П. О так называемых «вводных» и «вставных» конструкциях / Е. П. Седун // Славянское языкознание. – М.: Изд-во АН СССР, 1959. – С. 186–194.
24. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання / І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К.: Вищ. шк., 1994. – 670 с.
25. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – 516 с.
26. Тихомиров В. Разграничение вводных и вставных конструкций в современном русском языке / В. Тихомиров // Русский язык в школе. – 1963. – № 6. – С. 100–102.
27. Турчак О. М. З історії вивчення вставлених конструкцій як синтаксичної категорії структурно-комунікативного рівня / О. М. Турчак // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. – 2011. – Т. 19. – Вип. 17 (3). – С. 160–165.
28. Шанский Н. М. Краткий этимологический словарь русского языка / Н. М. Шанский, В. В. Иванов, Т. В. Шанская. – М.: Просвещение, 1971. – 542 с.
29. Шапіро А. Б. Рецензія на роботу С. Ч. Абакумова «Методика пунктуації» / А. Б. Шапіро // Русский язык в школе. – 1948. – № 3. – С. 62–65.
30. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка / А. А. Шахматов. – Л.: Учпедгиз, 1941.

Larysa Azarova

EMBEDDED AN DINSERTED CONSTRUCTIONS IN THE HISTORICAL DISCOURSE

The article is devoted to the study of introductory and parenthetical constructions in the historical aspect. It is considered the principle of differentiation of introductory and parenthetical units in modern linguistics. The research works devoted to introductory and parenthetical elements are analyzed. The history of research on sentences with introductory and parenthetical expressions is addressed in the article. It is figured out how introductory and parenthetical units in modern linguistics are classified. The principle of distinction of introductory and parenthetical constructions is researched. It is specified that the parenthetical expressions are a productive means of organization in scientific and educational texts. Thus, informative and explanatory adjusting constructions predominate in the educational philological discourse. Linguistic texts are full of parenthetical structures that detail, describe additionally, specify, and explain the first part or a single word in it. Literature studies

contain reference information, mainly an additional reference to the source (literary texts), information about the year of writing or publication of the work. In textbooks and manuals parentheticals obtain an emotional coloring, perform figurative and evaluation functions, mainly in literary works, where the author interprets the content of the work.

Since the concept of "parenthetical units" extends beyond the traditional syntax, because it represents the implementation of the plane of expression related to the specificity of not only a certain style, but also a particular author; therefore the study of parentheticals in linguistics will remain the topical issue in the future. In particular, we should pay attention to reasons for activating parenthetical elements in the syntactic system of the modern Ukrainian language.

It is concluded that the active use of introductory and parenthetical constructions is caused by stylistic, communicative and stylistic needs of construction of scientific texts. It is proved that currently the multiform speaker's attitude to the thought declared by him is expressed by means of introductory words, phrases and clauses, and parenthetical units express such messages, explanations and remarks that supplement the sentence semantics.

Key words: introductory and parenthetical constructions, introductoriness, parentheticals, historical discourse, and syntactic category.

Надійшла до редакції 19.02.2018 р.

УДК 82-6

В'ячеслав Оніпко

ЛИСТИ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ (ОЛЬГИ ДРАГОМАНОВОЇ) ДО МАТЕРІ

У статті опубліковано ранні листи Ольги Петрівни Драгоманової (Олени Пчілки) до матері, які охоплюють часові рамки з 1861 по 1868 рік. До епістол зроблено примітки, у яких з'ясовано персоналії та інші складні місця змісту кореспонденції.

Ключові слова: епістолярна спадщина, лист, автограф, джерело, джерелознавство, рукопис.

На сучасному етапі розвитку літературного джерелознавства велика увага приділяється вивченню епістолярної спадщини письменників. Адже лист висвітлює психологію автора, погляди на суспільно-політичні події, особливості творчої діяльності, сімейні стосунки, відтворюючи його суб'єктивну думку. Варто наголосити, що рукописи є одним із найважливіших джерел при дослідженні життєпису письменника, а події, описані власноруч, є найточнішим біографічним матеріалом.

Проблема вивчення, систематизації та оприлюднення епістолярної спадщини Олени Пчілки в текстології назріла давно. Епістолярій Олени Пчілки – це листи до найближчих людей, членів сім'ї, письменників, фольклористів, етнографів, редакцій журналів та читачів, відомих науковців, громадських і культурних діячів. Листи Олени Пчілки є джерелом вивчення не лише її різносторонньої особистості, біографії, наукового і творчого доробку, громадських, національних, політичних поглядів, психологічного стану, але й життєвого і творчого шляху неординарних сімей Косачів та Драгоманових, а також їхнього кола спілкування. Тому дослідники все частіше звертаються саме до автографів листів як найточнішого і неспотвореного джерела. Вивченню епістолярної спадщини Олени Пчілки, як і її творчої особистості, за радянських часів не надавалося належної

уваги. Проте окремі її листи друкувалися в періодичних виданнях, у деяких наукових працях використовувалися уривки з епістол для ілюстрування біографії Лесі Українки, Михайла Драгоманова та їхнього оточення. Отже, проблема вивчення і систематизації епістолярію Олени Пчілки є досить актуальна.

Монографія Любові Дрофань «Берегиня» [9] присвячена життєвому і творчому шляху Олени Пчілки. Автор, описуючи біографію письменниці, громадської діячки, спирається на листи для підтвердження тих або тих даних. Деякі частини монографії Івана Денисюка й Тамири Скрипки «Дворянське гніздо Косачів» [10] базуються саме на листах Олени Пчілки, й автори досить широко цитують уривки з них. При дослідженні літературно-критичної спадщини Дмитра Донцова, присвяченої Олені Пчілці, Вікторія Колкутіна в статті «Олена Пчілка в рецепції Дмитра Донцова» [11] указує, що й цей науковець також цитував листи Олени Пчілки. Аналізу однієї з кореспонденцій Олени Пчілки присвячена стаття Альбіни Шацької «Про перебування делегації українських культурних діячів у Санкт-Петербурзі (з листа Олени Пчілки)» [15], що дає змогу зробити більш докладне вивчення описаної події, тобто перебування делегації української інтелігенції в Петербурзі задля зустрічі з прем'єр-міністром Сергієм Вітте у справі скасування заборон на українськомовні друки. Увага різних учених до автографів листів Олени Пчілки ще раз підкреслює потребу в систематизації та окремому виданні епістолярію Олени Пчілки.

У своєму дослідженні ми звертаємося до листів Ольги Косач до матері, оскільки саме це спілкування найкраще розкриває письменницю як особистість. Тематика репрезентованого епістолярію охоплює всі сфери життя Олени Пчілки. У її листах до матері